

Tokens van de 'Birtley-Belgen' in het 'National Projectile Factory' (N.P.F.) in Birtley (UK) tijdens WWI

Het Wit Paard Token met waarde 1/-

Op het Token Congres (2024) in Northampton vertelde Mark Smith ons over één van zijn verzamelgebieden, nl. tokens van de 'Birtley Belgians'. Omdat dit vrij onbekend is, werd met zijn goedkeuring zijn verhaal en token-verzameling van de 'Birtley-Belgians' hier gepubliceerd¹.

HISTORIEK

In het begin van de Eerste Wereldoorlog kwamen de Britse autoriteiten tot het besef dat de nationale wapenproductie niet voldeed om het Duitse keizerlijke leger te bestrijden. In 1915 werd in de Britse kranten het tekort aan granaten en andere munitie aangekaart. De Britse regering gaf daarom opdracht aan hun wapenfabrikanten om dringend arbeiders aan te trekken zodat de wapenproductie optimaal kon draaien. Omdat België bekend stond om zijn uitstekende wapenfabrieken, werden Belgen gerekruteerd met de vraag om in de N.P.-fabriek in Birtley (UK) te werken. Ze werden gehuisvest in een tijdelijk dorp dat Elisabethville werd genoemd, naar de toenmalige koningin der Belgen. Dit dorp werd bestuurd door de Belgische autoriteiten en als een militair establishment gerund.

¹ Deze tekst is afkomstig van Mark Smith's website <https://war-work.com/national-projectile-factory-birtley/> en werd integraal vertaald naar het Nederlands, en met zijn goedkeuring verder aangevuld.

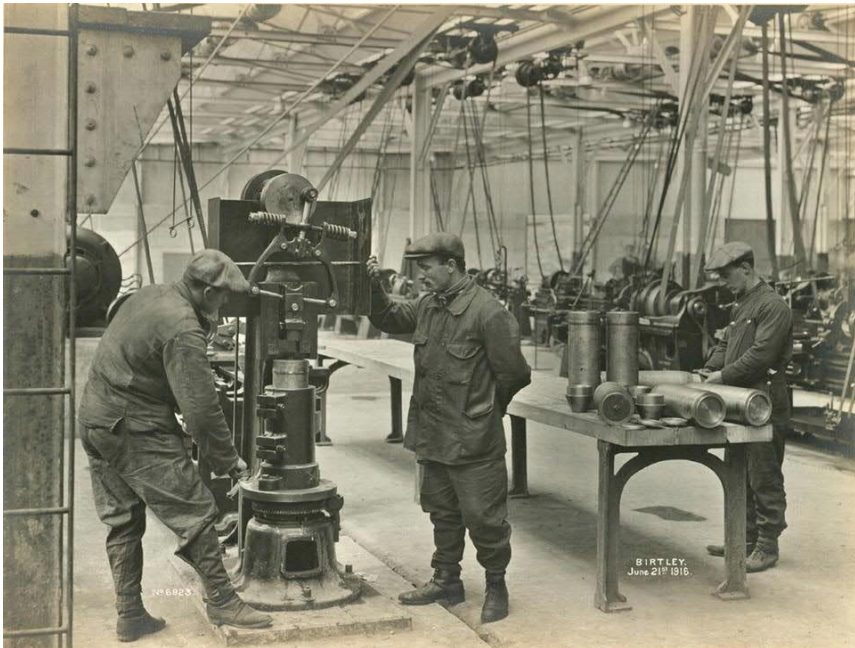
De Belgische munitiewerkers aan het N.P.F. in Birtley. Zij waren herkenbaar aan hun typische platte petten. Foto afkomstig van Facebookgroep Birtley Belgians

De N.P.-fabriek werd in opdracht van het Ministerie van Munitie door Sir W.G. Armstrong Whitworth & Company gebouwd, die een soortgelijke bestaande fabriek reeds op een aangrenzende locatie exploiteerde. De bouw begon in 1915 met een aanvankelijk beperkte productie en bereikte de volledige capaciteit in 1916. De fabriek bleef tot het einde van de oorlog in 1918 operationeel. Daarna werd het een granaatfabriek totdat deze in 2013 werd verplaatst naar Washington, Tyne & Wear (enkele kilometers voorbij Birtley), onder de toenmalige eigenaren B.A.E. Systems Limited.

Eind 1915 begaven enkele honderden Belgen zich vanuit militaire ziekenhuizen in Frankrijk, België en Engeland naar de fabriek in Birtley om er te werken. In de daaropvolgende maanden groeide hun aantal gestaag tot $\pm$ 3.500 arbeiders.

In 1918 werkten er 3.980 mannen en 288 vrouwen in de fabriek. Van alle N.P.F. in Groot-Brittannië tijdens WOI was die in Birtley uniek, omdat deze na de officiële opening bijna uitsluitend werd gerund door Belgische vluchtelingen en Belgische oorlogssoldaten die niet in staat waren om terug te keren naar de frontlinie. Het management van de fabriek werd ook onder het bestuur van de verbannen Belgische regering geplaatst, die de werkgelegenheid op het werk beperkte tot alleen mannen. Er werkten maar een paar vrouwen op de site, en zij vervulden alleen kleine administratieve functies.

Een tweede munitiefabriek, de Cartridge Factory, was gevestigd naast Birtley's N.P.F. Deze faciliteit werd grotendeels bemand door lokale vrouwen. De twee fabrieken werden soms aangeduid als Birtley 'A' en 'B'. De mannelijke en vrouwelijke werknemers werden met beveiligingshekken gescheiden van elkaar in twee werkplaatsen.

Aan het werk in de N.P.-fabriek. Foto afkomstig van Facebookgroep Birtley Belgians <https://m.facebook.com/groups/694766407359305/?ref=share>

De Belgische werknemers van de N.P.-fabriek woonden in hun eigen gesloten gemeenschap in Birtley, genaamd Elisabethville. In 1918 telde de gemeenschap $\pm$ 6.000 mensen, waarvan 1.200 kinderen. De omheinde gemeenschap was volledig zelfvoorzienend en aanvankelijk gesticht op militaire leest, met een eigen lokale overheid en gendarmes. De oppositie tegen het bestuur leidde echter tot een ernstige rel in december 1916, waardoor de legerdiscipline werd versoepeld.

Impressie van een Belgisch gezin in het Birtley dorp. Foto afkomstig van Facebookgroep Birtley Belgians <https://m.facebook.com/groups/694766407359305/?ref=share>

Elisabethville bestond uit 325 huisjes met drie slaapkamers, 342 huisjes met twee slaapkamers, 22 houten hutten en 24 hostels voor alleenstaande arbeiders. Sommige van de grotere huizen hadden zelfs tuinen. Daarnaast had de gemeenschap een eigen rooms-katholieke kerk, basisscholen en middelbare scholen, een ziekenhuis met 100 bedden, een bioscoop/recreatiezaal en keukens/eetzalen, wasserijen, badhuizen en een politiebureau. Er waren winkels zoals een slager, kruidenier, kleermaker, stoffenwinkel, schoenmaker, kapper, een overdekte markt met ijzerwaren en een fotograaf.

Hedendaags UK-bier: Little Belgium Traditional 'witbier' 4,7 %

De gemeente had ook vergunning houdende panden, een Brits postkantoor, een varkens- en pluimveebedrijf, recreatiefaciliteiten in de buitenlucht en een rooms-katholieke begraafplaats. Lokaal stond het bekend als de 'Belgische Kolonie' en de bewoners waren de 'Birtley Belgen'.

<h1>BIRTLEY ECHO.</h1>			
Publication autorisée par l'autorité Militaire.		Uitgegeven bij machtiging der Militaire Overheid.	
Journal Hebdomadaire de la Colonie Belge, de Birtley-Elisabethville.	Weekblad der Belgische kolonie, te Birtley-Elisabethville	Weekly Paper of the Belgian Colony at Birtley-Elisabethville.	ADVERTISEMENTS.
Secretariat : D 27 I Elisabethville.			Per line ..... 4th page. 2nd page. Per 1/2 inch ..... 2/6 ..... 1/6 Per 1/4 inch ..... 1/6 ..... 3/8 For one month and three months by agreement.
<p>PRIX PRIME ONE PENNY. ABONNEMENT (Elisabethville) 3^{mois} 3/6</p>		<p>One Shilling; <small>How Britain</small> Elisabethville One Shilling and Sixpence.</p>	

*Detail plaatselijke Birtley krant 'Birtley Echo'
(<http://collections.beamish.org.uk/pages/elisabethville>)*

In december 1918 werden de Belgen van Elisabethville in een paar weken tijd gerepatriëerd. De gemeenschap werd gesloten en overgedragen aan het Ministerie van Arbeid. In 1919 werd de inboedel geveild. Sommige Belgen bleven na de oorlog in het gebied of keerden er nadien naar terug. Er zijn nu nog steeds families die rechtstreekse afstammelingen van de 'Birtley-belgians' zijn.

Bijna alle voormalige gebouwen van de N.P.F. zijn na de definitieve sluiting van de site in 2013 gesloopt. Er zijn nog maar een paar gebouwen over die ooit deel uitmaakten van de 'Belgische Kolonie' van Elisabethville.

Birtley, County Durham (deel van Tyne & Wear), Engeland. National Factory Area No. 1

TOKENS

Groot-Brittannië is gekend voor het decennialange gebruik van tokens, m.a.w. ook de 'Birtley-belgen' hadden hun eigen tokens. Deze werden vervaardigd door Van Der Velde & Company, een bekende penningmaker uit het noordoosten van Engeland, die gevestigd was in Newcastle-on-Tyne.

Deze foto die in 1917 in het 'Witte Paard' werd genomen, geeft een duidelijk beeld waar deze penningen werden gebruikt.

Deze tokens waren consumptietokens die aan de Belgische arbeiders van de N.P.F. in Birtley werden gegeven en die ze in de centrale gemeenschappelijke eetzaal van Elisabethville konden inwisselen voor voedsel of drank. In deze ruimte konden tot 2.500 mensen zitten.

De eetzaal 'Au Cheval Blanc' ook 'Het Witte Paard' genaamd, werd in 1917 geopend en er konden 700 mensen plaatsnemen. Het interieur was als een authentiek 'Brussels' café-restaurant ingericht en had ook een vergunning om livemuziek te brengen.

Foto afkomstig van Facebookgroep Birtley Belgians

AFBEELDINGEN

TYPE I

Vz. In een parelcirkel AU CHEVAL BLANC / HET WIT PAARD, onderaan ELISABETHVILLE / BIRTLEY. De waarde 1/- werd in het middenveld ingeslagen
Kz. In een cirkel A. VAN DER VELDE, MAKER . NEWCASTLE-ON-TYNE
Messing – Ø 26,7 mm – gewicht onbekend – datering: 1916 tot 1918

TYPE II

Vz. In een parelcirkel AU CHEVAL BLANC / HET WIT PAARD en onderaan ELISABETHVILLE / BIRTLEY. De waarde 6^D werd in het middenveld ingeslagen.
Kz. In een cirkel A. VAN DER VELDE, MAKER . NEWCASTLE-ON-TYNE
Messing – Ø 26,7 mm – gewicht onbekend – datering: 1916 tot 1918

TYPE III

Vz. In een parelcirkel AU CHEVAL BLANC / HET WIT PAARD en onderaan ELISABETHVILLE / BIRTLEY. De waarde 3^D werd in het middenveld ingeslagen.
Kz. In een cirkel A. VAN DER VELDE, MAKER . NEWCASTLE-ON-TYNE
Zink – Ø 33,1 mm – gewicht onbekend – datering: 1917-1918

TYPE IV

Geen afbeelding beschikbaar

Vz. In een parelcirkel AU CHEVAL BLANC / HET WIT PAARD en onderaan ELISABETHVILLE / BIRTLEY . De waarde 1^D werd in het middenveld ingeslagen.
Kz. In een cirkel A. VAN DER VELDE, MAKER . NEWCASTLE-ON-TYNE
Zink – Ø ± 25 mm – gewicht onbekend – datering: 1917 tot 1918

TYPE V

Geen afbeelding beschikbaar

Vz. In een parelcirkel AU CHEVAL BLANC / HET WIT PAARD en onderaan ELIZABETHVILLE / BIRTLEY. De waarde 4^D werd in het middenveld ingeslagen.
Kz. In het midden een kaart van Groot-Brittannië en er rond in een cirkel A. VAN DER VELDE, MAKER . NEWCASTLE-ON-TYNE
Zink – Ø ± 25 mm – gewicht onbekend – datering: 1917 tot 1918

TYPE VI

Geen afbeelding beschikbaar

Vz. In een parelcirkel AU CHEVAL BLANC / HET WIT PAARD en onderaan ELIZABETHVILLE / BIRTLEY. De waarde 6^D werd in het middenveld ingeslagen.
Kz. In het midden een kaart van Groot-Brittannië en er rond in een cirkel A. VAN DER VELDE, MAKER . NEWCASTLE-ON-TYNE
Zink – Ø ± 25 mm – gewicht onbekend – datering: 1917 tot 1918

TYPE VII

Geen afbeelding beschikbaar

Vz. In een parelcirkel AU CHEVAL BLANC / HET WIT PAARD en op de rand ELIZABETHVILLE / BIRTLEY. De waarde 6^D werd in het middenveld ingeslagen.
Kz. In het midden een kaart van Groot-Brittannië en er rond in een cirkel A. VAN DER VELDE, MAKER . NEWCASTLE-ON-TYNE
Messing – Ø ± 25 mm – gewicht onbekend – datering: 1917 tot 1918

Referenties:

Gardiner, J.; Checks, Tokens, Tickets and Passes of County Durham and Northumberland
Oddie, Gary; Revisiting the Birtley Belgians. Token Corresponding Society Bulletin.
Volume 9, page 453

Smith Mark; <https://war-work.com/national-projectile-factory-birtley/>

Birtley Belgians Facebook: <https://www.facebook.com/groups/694766407359305>

Mark Smith (bewerkt door Linda Everaert)
